

Fran Govekar:

Shakespeare.

Nekoč je bil ... Dà, kakor pravljica se čita njegovo življenje. Nekoč je bil kmet-obrtnik John. Prodajal je domačo volno, kože in meso; pa morda še kaj drugega. Ker je bil podjeten in energičen mož, se ni sramoval nobenega poklica. Samo da kaj „nese“. In ker je bil brihtne glave, je imel z vsakim podjetjem uspeh. Postal je bogat, bogat vsaj med svojimi someščani v malem Stratfordu ob Avoni. Pridelal si je v kratkem dve hiši ter postal občinski zaupnik. Nadziral je kvaliteto piva po stratfordskih gostilnah in pa posode. Imel je tudi sodno oblast. In pridobil si je hitro tolik ugled, da je mogel zasnuti hčerko iz premožne stare plemiške obitelji. Johnov ugled je vidno rasel, ž njim pa je raslo imetje. Postal je policijski nadzornik, ker je bil redoljuben, pošten in v vseh poslih natančen mož; zlasti pa velik sovražnik lenobe in potratnosti. Zato je uneto preganjal lenuhe, postopače in zapravljive igrače. In na to je postal občinski blagajnik, na to občinski svetovalec in končno stratfordski župan.

In kmet John je imel s svojo ženo plemkinjo sina — Williama. V stratfordski župni cerkvi so krstili dečka v evangelski veri 26. aprila 1564. Deček se je kmalu naučil čitati in je vstopil v mestno latinsko šolo. Odlikoval se je z izredno nadarjenostjo in s čudovitim spominom. Učil se je gramatike svoje materinščine, računstva, svetega pisma in poleg latinščine le še prav malo grščine. Čital je Ovida, Plauta, Terenca in Seneko ter končno Cicerona, Vergila in Horaca. Zemljepisja in zgodovine učitelji niso predavali. Več kakor za šolo pa se je William zanimal za naravo, ljubil je gozd in polje, živel med rastlinami, žuželkami, tiči in zverjadjo, letal od vasi do vasi, poslušal stare pravljice in pripovedke ter občudoval zanimive stare narodne šege pomladi, jeseni in pozimi.

Poseben, prvi umetniški užitek pa so bili zanj cerkveni misteriji, groteskne predstave raznih obrtnih ceh. Vsebina teh hrupnih, včasih zelo drastičnih igrice je bila zajeta iz življenja Kristovega in iz sv. pisma. Igralci so kričali, kleli, se preteпали, se prebadali in morili. A bilo je vse strašno lepo!

Toda obrt Williamovega očeta je začela v splošni gospodarski krizi pešati, mož je zašel v dolgove, zaradi katerih je izgubil pri-

ženjeno posestvo, se zapletel v nesrečne tožbe, izgubil županstvo in je končno docela ubožal. Sin William je torej moral zapustiti šolo. In ker je oče opustil trgovino s kožami in volno, je ostal sin v očetovi mesnici kot pomočnik; v svobodnem času pa je hodil na lov. Tudi vztrajen, izdaten pivec je postal in lepim dekletom in vdovam je bil prav opasen družabnik. V svoji lovski strasti pa je prekoračil mejo, zašel v tuje lovišče in zato presedel kot lovski tat nekaj tednov v zaporu. V tem obupnem stanju se je William oženil z osem let starejšo, lepo in bujno, a zelo preprosto Ano. Vodila ga ni resna ljubezen ali duševna harmonija, nego sta ga zapeljali strast in njena dota. Seveda je bil v takem zakonu kmalu zelo nesrečen. Postal mu je nesnosno, zlasti ker je bil brez poklica. Očetova mesnica, lov, pijančevanje, robota na ženinem domu kajpak niso zadovoljevali niti njegovega srca niti duha. A kam naj bi šel? Česa se lotil?

Tedaj je videl predstave „moralitet“ in „tragedij“ potujočih igralcev. In spoznal je, kje je njegov poklic. Skrivaj je že dotlej pesnil. Hotel je postati igralec in dramatik. Dobro so služili takratni igralci in honorarji dramatikov v Londonu so bili sijajni. On pa je bil nesrečen, ubog zakonec s tremi otroki. Svoboden in bogat je hotel postati, zaslužiti, poskrbeti za bodočnost svojih otrok iz lastnih sil. Kar je bil dosegel oče, je hotel dognati tudi sin. Le po drugih potih. Povedal je svoj sklep; toda oče, bivši župan, ni maral, da bi bil sin potepuški komedijant, ki ga ne spoštuje nihče posebno. In žena, neizobražena kmetica, se je zgražala. A William je vztrajal, se sprl z domačimi do grda in peš pobegnil v London.

Tam je vstopil William med igralce. Predstavljal je spočetka le epizodne vloge ter bil obenem v prvi vrsti inspicijent in glediški sluga. Pa je začel popravljati svojo piškavo vlogo, piliti, dostavljati in izboljšavati vloge prijateljem, — kmalu je že predelaval vse igre, končno je začel — pisati svoje drame. In kar hitro je postal odličen igralec, slaven dramatik, izposloval si je plemstvo, zaslužil stotisoče, nakupil si v Stratfordu več hiš in mnogo zemljišča ter je bil najuglednejši pisatelj Londona, najbogatejši mož v Stratfordu. Bivši mesarski pomočnik, lovski tat in glediški sluga je postal po svoji slavi tovariš Homerjev, Ajshilov, Dantejev in njegove drame bodo živele kot najvišji umotvori dramske umetnosti, dokler bo obstajala naša zemlja.

Nekoč je bil . . . Da, kakor pravljica se čita življenje njega, čegar 300. jubilej smrti se je praznoval te dni po vsem kulturnem svetu: Williama Shakespearea.

Ali se je zval Bacon Verulamski?

Mnogo odličnih znanstvenih društev, resnih literarnohistoričnih revij in mož svetovnega ugleda dokazuje namreč z najresnobnejšim učenjaškim aparatom, da pisatelja Shakespeareja nikdar ni bilo, ali da je ostal vse življenje neveden glediški faktotum, ali da si je njegov priimek le izposodil kot literaren pseudonim kancelar, jurist in filozof Bacon Verulamski. Nad 1000 resnih knjig in brošur ter nešteto razprav spričuje na podlagi starih originalnih izdaj dramskih del XVI. in XVII. veka kritično in historično, da je Shakespeareovo delovanje resnično le pravljica. Lord Palmerston, Walt Whitman, lordi Houghton, Campbell in Penzance, sami učenjaki, državniki in najvišji angleški sodniki, dr. Furness, ameriški znanstvenik, Marc Twain, ameriški pisatelj, vseučiliški profesor dr. Wallace i. dr. so dokazovali, da resnični Shakespeare ni bil niti izdaleka sposoben napisati dram^e, ki so znane pod njegovim imenom. Z velikanskimi troški več let izvrševana znanstvena preiskava pod vodstvom vseučil. prof. dr. Wallaca je sodno doprinesla dokaze, da je v času „Hamletove“ premijere živel pri nekem brivcu v umazani zakotni ulici neki William Shakespeare, ki je občeval le s sodrgo ter se je kot priča pri neki zakonski zadevi v zapisniku podpisal le z debelo piko. Mož ni znal niti pisati! In ta akt si moreš ogledati v državni Record-Office v Londonu! — Knez Bismarck je izjavil, da je mogel Shakespeareove drame napisati le nekdo, ki je stal sredi političnega življenja ter je poznal iz večletnega občevanja do tančin vse malenkosti etikete najvišjih slojev ter ves državni in dvorni ceremonijel. Nemški kancelar sodi torej, da je mogel biti avtor le angleški kancelar ali minister! Lord Gladstone, eden največjih angleških državnikov, je resno dvomil o resničnem Shakespearju, nemški filozof Nietzsche pa je v svojem „Ecce homo“ naravnost izjavil svoje prepričanje, da je mogel spisati „čudovito literaturo Shakespearovih dram“ le edini Bacon. Bacon je bil namreč po rojstvu princ iz tajnega zakona kraljice Elizabete z lordom Leicestrom! In vsa sleparija s Shakespearejem gre baje le na rovaš predsednika londonske „Shakespeare Society“, Painea Colliera! Ltd., itd.

In vse te trditve ponavlja s polnim prepričanjem prav te dni Baconska struja v nešteti člankih. Dunajski dvorni svetnik in vseučiliški profesor dr. Alfred pl. Weber-Ebenhof je docela preverjen, da se stratfordska legenda prav tako razprši v nič, kakor se je znanstveno dokazovanja trditev o neizpremenljivosti plemen in rodov ...

* * *

V srečni dobi je živel Shakespeare. Renesanca s svojo polnokrvnostjo, divjo temperamentnostjo, silno podjetnostjo, brezmejno razkošnostjo, s svojim neukrotnim hrepenenjem po vsem velikanškem in prekrasem je rodila Michelangela, Ariosta, Cervantesa in Shakespearea. Čas kraljice Elizabete, smrtne sovražnice Marije Stuartove, in kralja Jakoba je bil velikih dogodkov in državnih uspehov, ki so donašali milijone, nad vse bogat. In bogati so bili tudi ljudje. Vse se je hotelo izživeti in uživati. Vpliv, zlato, razkošje, umetnost in znanost so bili cilji. V strastnem delu in še strastnejšem uživanju je potekalo življenje. Turnirji, maskerade, glediške sijajne priredbe, pestri izprevodi po cestah in potapljanje v slasti skrite in javne ljubezni so tvorili ljudem življenski ideal. Nečuveni angleški luksus v oblekah, nakitih, pohištvu in stanovanjih te dobe je navdajal s strmenjem in občudovanjem ves svet. Zdelo se je, kakor da se je vrnila doba rimskih cesarjev, prenešana na angleška tla. Rimsko in grško klasično slovstvo v angleških prevodih je prešlo v glavo in srce tedanjih Angležev. Grška in rimska mitologija je postala moderna ne le v glediščih, nego tudi na javnih zabaviščih in po salonih.

Shakespeareju je bilo v tem ovzdušju kakor ribi, ki je s peska padla v burno valovje. Užival je, gledal z razrogačenimi očmi in poslušal z izstradanimi ušesi. Predvsem pa je čital ogromno in s strastno žejo. Njegova služba pri gledališču je bila njegovi izobrazbi še prav posebne koristi. Čital in slišal je najnovejša drama'ska dela najuglednejših pisateljev ter se seznanil z najrazličnejšimi stanovi navdušenega glediškega občinstva. Meščanje in aristokratje, obrtniki, delavci in vojaki so se enako živo zanimali za dramatiko, ki jim ni bila le v zabavo, nego v resnično potrebo. Na kraljevskem dvoru ni minila nobena slovesna prilika brez predstav. V igratih se je odražalo v simbole, alegorije ali karikature zastrto resnično sočasno življenje, politični, socialni in literarni boji so se reflektirali z odra med gledalce. Gledišče je bila tribuna javnosti, zato je bilo hkratu vedno tudi aktualno.

Tudi zagrizeno nestrpne nasprotnike je imelo tedanje gledišče v asketskih puritanskih reakcionarcih, ki so videli v igratih le pohujšanje in greh, v igralcih, pesnikih in glasbenikih pa le cerkvi in državi škodljiv „mrčes“. Z moralnega, političnega in zdravstvenega stališča so gremeli puritanci proti glediščem in ker so imeli na londonskem magistratu večino, je bilo treba državnega pokroviteljstva, da ni zmagal takratni klerikalizem. Ker pa so imeli londonski ple-

pxe = me
Ker
of sko
slov.
ce "

miči, poveljniki in admirali ter celo angleški vladarji svoje igralske družbe in svoja poslopja, opozicija vzlic svoji moči ni mogla dosti škoditi. Igralci pa so se tudi osamosvojili, igrali za lastni dobiček ter si gradili svoje posebne glediške zgradbe, v katerih so bili neodvisni. Vladna cenzura je bila skrajno tolerantna ter je krotila le včasih pretirane ekscese. Ker je imela Anglija igralcev v tolikem izobilju, da so njeni igralci preplavljali ne le domovino, nego tudi Dansko in Nizozemsko ter so prirejali predstave celo na Francoskem in na Nemškem, je razumljivo, da je živelo v Londonu samem prav izdatno število prvovrstnih umetnikov, tragedov in komikov. Zato so bile predstave na londonskih odrih v Shakespeareovi dobi resnično izvrstne. Ker je bilo gledišče najelegantnejši in najzabavnejši užitek, ki so ga ljubili kralji, kraljice in najvišji dvorniki, so polnili gledišča vsi sloji do zadnjega prostorčka.

Le par let je bilo treba, da se je lotil Shakespeare prve svoje tragedije. „Henrik VI.“ je spisan še docela pod vplivom starejših prednikov. Igra je pravzaprav le dramatizirana kronika, zbirka dramsko efektnih prizorov, a brez notranje enotnosti, brez vodilne ideje, povsem nedramatskega značaja. Dogodki so nanizani epično drug na drugega, prekinjeni z lirskimi deklamacijami; v jeziku in slogu ni še nič samosvojega, le ekspozicija kaže že bodočega mojstra. In silni temperament mu ni dopuščal, da bi pisal dolgoveznih monologov kakor njegovi vzorniki, in kot praktičen poznavalec odra in igralske tehnike je znal dejanje stopnjevati ter doseči v glavnih prizorih efekt, za katere so ga že dolgo ugledni praktiki očitno zavidali. Tudi njegov jezik je bil svežejši, ker je bil naravnejši, narodnejši.

Že s „Titom Andronikom“ je našel Shakespeare res dramsko snov, dejanje te tragedije je vzlic preobilju dogodkov enotno ter se razvijajo prizori logično drug iz drugega. Sužet je črpal iz neke povesti, iz Senekovega „Thyesta“ in Ovidovih „Metamorfoz“. Toda v grozoti, krvavosti je svoje vire še presegel, ker izmed 14 oseb jih pokolje 11 na odru. V drami se godi kakor v mesnici, o mesnici je v njej govor vsak hip in le bivši mesarski pomočnik je mogel nameravati tragične efekte ondi, kjer se vzdiga v gledalcu stud in odpor.

Koliko sta drama „Perikles“ in veseloigra „Veroneška plemiča“ Shakespearova povsem nezrela prvenca in ali nista le tuji deli, samo mestoma popravljeni po njem, še ni dognano. Kronologičnost posameznih njegovih del itak še danes ni znana. Izdajali so jih špe-

kulativni založniki, avtorjevi tovariši, a širili so se tudi v prepisih, ki so bili bolj ali manj površni. Sam Shakespeare svojih del ni redigiral in izdajal. Gotovo pa je, da je sledila za „Henrikom VI.“ drama „Rikard III.“, v kateri je dosegel avtor doslej prvič zaključeno obliko resničnega dramatskega umotvora. Dasi je tudi v tej drami nekaj preširoko razpredenih epizod in dolgih monologov, je enotnost dejanja, ki se grupira okoli vse nadvladajoče gigantske osebnosti častihlepnega nasilnika Rikarda, vzorna.

Ogromni talent Shakespearejev pa je obvladoval prav tako humor in komiko, kakor grozo in tragiko. Seveda imamo za tedanjo groteskno komiko, fini ali zelo grobi dovtip, besedne spake in satirična bičanja, danes, po 300 letih, manje smisla. Vendar naj zaradi popolnosti omenim njegovi komediji „Brezuspešna zaljubljenost“ in „Komedijo zmešnjav“, ki se je v O. Župančičevem prevodu igrala tudi že na slovenskem odru. Prva razvlečena dvorska komedija s pretirano simetričnostjo v razdelitvi oseb (kralj s tremi vitezi na eni, princesa s tremi dvorkinjami na drugi strani) napravlja vzlic svojim izbornim tipom nekako prisiljen vtisk. Značaji so slikani površno, le maršal Biron in Rozalina živita sredi ostro duhovitega govoričenja in koketiranja resnično individualno življenje. — „Komedijo zmešnjav“ je spisal Shakespeare po Plautovih „Menächmih“, ki jih je dramatiziral in le še kompliciral, dodavši dvema povsem enakima bratom dvojčkoma še enako povsem slična dvojčka slugi. Dasi tehnično briljanten umotvorec, zahteva ta burka od modernega gledalca vendarle preveč domišljije: nad neverjetnostjo tolike enakosti mož, da bi jih ne razločile niti ženske, majemo glave, dasi se morda ob tej glumi še dandanes prav dobro zabavamo.

Tudi veseloigra robatega burkastega značaja „Kako se kroti ženske“ (ki se je igrala že pred leti menda kot prva Shakespearova igra na slovenskem odru v Ljubljani) spada k tem prvim Shakespearovim delom. Da je dal Shakespeare priredbi svojo sijajno tehniko, svoj zlati humor, živi, duhovito tekoči dialog ter osebam ostro individualiziran značaj, pa končno tudi svojo etiko, je gotovo glavni vzrok, da ima tudi ta igra nevenljivo mladost, polno sočnosti in prisrčne ljubeznivosti.

In kakor povsod, je tudi pri pisanju komedij vodila avtorja le sreča. Ne le da je dosegel s svojimi komedijami velik moralen in še večji gmotni uspeh: veseloigre so ga končno nagnile, da se je otresel vseh vplivov svojih prednikov, da je začel pisati svobodno, uporabljati živo naravno govorico ljudstva in posebljati tudi zna-

čaje iz sodobnega življenja. Dosegel je v stilu, tehniki in karakteristiki mojstrstvo, da mu ni bilo nič več nemožno in da je znal vse, ker je hotel. Tako je napisal svojo najlepšo ljubezensko tragedijo, „Romeo in Julija“, po snovi vzeto po starih povestih in pripovedkah, po svojem nežnem in elementarnem čustvu pa zajeto baje iz nov Shakespearove ljubezenske sreče. Z „Romeom in Julijo“ je našel pisatelj končno sebe in svojo umetnost. Zdaj je bil usposobljen napisati svoje vzorne komedije: „Sen letne noči“, „Zimsko pravljico“, „Trgovca beneškega“ in „Vihar“ ter svoje grandiozne, v svetovni literaturi še doslej nedosežene tragedije: „Korijolana“, „Cezarja“, „Hamleta“, „Kralja Leara“, „Othella“, „Antonija in Kleopatro“ ter „Macbetha“. S čudovito plodovitostjo je sipal iz svoje duše najzrelejše umotvore in napisal po dve veliki drami na leto. Njegova slava je zatemnila vse tovariše in kakor kralj se je visoko dvignil nad vse tragike preteklosti in bodočnosti. In da mu je tolika plodovitost in marljivost prinašala tudi izrednih gmotnih koristi, je bilo le pravično in umljivo. (Konec prihodnjič.)

Janko Samec:

Ribiška.

Hej, med jadri veter poje
pesem črne polnoči . . .
Bogve, ali dekle moje
še pri okencu bedi?

Morda več ne misli name,
morda v težkem snu ječi,
kot da ve, da moje same
želje so sred polnoči . . .

Fran Govekar:

Shakespeare.

(Dalje.)

Z „Romeom in Julijo“, to čudovito pesmijo zmagovite ljubljezui, kakršno more napisati pesnik le enkrat v življenju, ko stoji na vrhuncu mladeniške sile, je našel Shakespeare samega sebe ter se dvignil visoko preko vseh tovarišev.

Za „Romeom in Julijo“ je sledil „Sen kresne noči“, polu prelestne romantike, fantastičnosti in poezije, pretkane s solničnim humorjem. Tej veseloigri je sledila popularna sijajna komedija „Trgovec beneški“, izrezek iz večne borbe verstev in plemen na svetu, nato veseloigra „Mnogo hrupa za nič“, kakor prejšnja z dvema vzporednima dejanjema, polna melanholiije in šale, globokoumne resnobe in grobe komike; kakor prejšnja genijalna zmes tragike in veselosti, a vendar bolj sad pesnikove rutine in duhovite zabave, kakor izraz njegove duše. Prav tako je naslednja komedija „Kakor vam drago“ bolj pesniška igrača, zelo ljubezniva in občutja bogata majčkena dragocenost. Pesnik jo je „stresel iz rokava“, zato ni brez nedostatkov. Tudi burkasta in fantastična komedija „Vesele ženske windsorske“ je bila napisana v veliki naglici, baje po kraljičinem naročilu tekom štirinajstih dni za dvorsko veselico in z edinim namenom, pokazati viteza pijanca Falstaffa kot smešnega zaljubljenca. Falstaff v Shakespearovem „Henriku IV.“ je vzlic vsej svoji propalosti vzvišen duh, ki se roga svetu, zaničuje sebe in vse ljudi. Napraviti iz duhovitega, iznajdljivega, dovtipnega, vsem doraslega Falstaffa smešno igračo dveh priprostih žensk, je bila tudi za Shakespeara zoprna naloga. Zato pa je ta komedija med najslabšimi.

Z naslednjo komedijo: „Kar vi hočete“ je napisal pesnik svoje najboljše, resnično mojstrsko delo vesele Muze. Tudi ta igra ima dvoje dejanj, a značaji so ostreje slikani, dejanje je bogatejše in močnejše; resni prizori so brez melanholiije, a polni humorja. Komične figure so izvedene z izredno fineso, a so hkratu igralcem posebno „hvaležne“ vloge.

Sočasno, v dobi 1594—1600, je napisal Shakespeare angleške patrijotične historije: „Rikarda II., Henrika IV. (v dveh delih) in „Henrika V.“ Za naše odre imajo te dramatizirane biografije,

kakor tudi večina pesnikovih „kraljevskih dram“, manjšo vrednost in zanimivost.

Kot umotvor stoji „Rikard II.“ nad „Rikardom III.“, ker mu je dejanje enotnejše in se dogodki razvijajo v velikih scenah. Psihološko slikanje glavnih oseb je globlje in bogatejše. „Henrik IV. in V.“ sta nadaljevanje „Rikarda II.“, tako da tvorijo enotno trilogijo, pravzaprav tetralogijo angleškega junaštva. Tretji del, „Henrik V.“ ima najmanj dejanja in humorja in obsega pravzaprav le prizore pred bitko in po bitki, a pred publiko je imel zaradi svoje patrijotičnosti in proslave veličastne zmage maloštevilne angleške vojske nad močnimi Francozi pri Azincourtu vendarle velik in trajen uspeh.

Antipapistični „Kralj Ivan“ je menda le Shakespearova priredba že starejše tuje tragedije. Zmršeno, nejasno dejanje je hkratu polno slučajev, smrt kralja slabiča ostane nemotivirana in vojna s Francozi se proti pesnikovim principom le opisuje, a ne vrši na sceni.

Baje poslednja pesnikova istorija ali celo vobče njegovo poslednje dramsko delo je „Henrik VIII.“ Igrali so jo prvič l. 1613. Omenjam jo že tukaj, da odpravim ž njo vse istorije. To dramo so baje uprizorili 6. julija in po predstavi je gledišče „Globe“ pogorelo: na odru so streljali s topom in strel je povzročil požar. Drugi pa trdijo, da je nastala drama že l. 1601 in da je nastal požar po predstavi neke druge, ne Shakespearove igre. Gotovo je, da „Henrik VIII.“ ni dobra drama; ali je povsem začetniško, ali pa delo že povsem upchanega genija. A v posameznih lepotah, duhovitem, sijajnem dialogu in nad vse skrbni izvedbi je brezdvomno očitno Shakespearovo očetovstvo te ponesrečene istorije. 315

„Julij Cezar“ tvori prehod od svobodne gradbe lokalno patrijotskih istorij k zaključenejši formi tragedije, obenem pa prva politična drama koncem 16. veka. Nastal je leta 1599. Snov ji je pesnik zajel iz Plutarha, morda nekoliko tudi iz dveh starejših tujih žaloiger istega naslova. Zarota simpatičnega Essex, nesrečnega Elizabetinega ljubimca in vojskovodje, pa je bila baje pesniku zunanja pobuda, da se je lotil sorodne rimske snovi, v katero je vлил mnogo angleške aktualnosti, predvsem pa lastne misli in čustva. Dasi nosi tragedija ime velikega imperatorja, je vendarle glavni junak revolucionar Brut, ki nosi mnogo Essexovih značajnih potez. Tragedija obstoja skoraj iz samih velikih prizorov na javnih trgih vpričo rimske množice ali na bojišču vpričo dveh armad. Trop zarotnikov in ljudska masa s par kričači imata posebno veliko vlogo v tej tragediji, ki se sploh odlikuje z izredno ostro obrisanimi in

za karakterne igralce silno „hvaležnimi“ vlogami. „Cezar“ je imel zato tudi na Angleškem in povsod največji uspeh.

Takoj po „Cezarju“ je napisal pesnik „Hamleta“, najsubjektivnejšo tragedijo, v katero je položil največ svoje osebnosti, svojih nazorov in načel o umetnosti, igralski tehniki, o svetu in ljudeh. Globoka melanholija, trpki pesimizem in pereči sarkazem, s katerim se pesnik roga vsemu velikemu na svetu, duševna zbežanost in mučna nervoznost pa kažejo popolno duševno razbitost, ki jo je trpel pesnik takrat po usmrčenju ljubljene Essea. Genijalni cinik Hamlet je najbolj komplicirana duša, ki jo je zamislil in posebil pesnik in ogromna je literatura, ki se bavi le s to tragedijo. Ona je bila prva, s katero je prodrla Shakespearova umetnost v Nemčiji, in ostala je najbolj priljubljena drama velikega Brita ne le v Nemcih, nego tudi v Slovanih. Nemci in Rusi gledajo v Hamletu simbol svoje domovine in za Goethejem, ki je prvi opozoril na nedoumno krasoto te zagonetne drame, so sledili neštetilni prvi literati sveta, ki so slavili „Hamleta“ kot večno moderno tragedijo.

V Hamletovo dobo spadata dve komediji „Mera za mero“ in „Konec vse popravi“, dasi sta izšli v tisku šele leta 1623. Ker pa sta po stilu, motivih in mislih zelo podobni Hamletu ter se v njima namiguje na dogodke spočetka vladarstva Elizabetinega naslednika, Stuartovca Jakoba I., sodijo, da sta komediji nastali okoli leta 1603. Obe imata ugoden izid, v obeh je komična stran zelo raztegnjena, a malo humorna; obe sta trpki in pisani bolj z zagriženo ostrostjo satirika kakor pa z ljubeznivo sočutnostjo humorista. Po Hamletu pač niti Shakespeare ni mogel napisati več vesele igre; komediji sta prisiljen sad naročila ali spekulacije. Delničarji gledišča „Globe“ so pač zahtevali zabavne komedije in tudi igralcem se je po Hamletu zahotelo smeha in šale. V „Meri za mero“, ki se godi na Dunaju, vlada silna npravstvena propalost; zvodnice in zvodniki igrajo glavno vlogo ter le okoli njih gnusne obrti se vrti dejanje. Pesnik pa je duhovito izbičal licemerstvo in potuhnjenost javnih moralistov, a skritih grešnikov. Igra, ki je v teatralni tehniki na višku, zahteva le tragičnega zaključka, a pesnik se mu je ognil s celo vrsto porok. V komediji „Konec vse popravi“ je skoraj popolna dramatizacija Boccaccijeve 9. novele v „Decameronu“. Tudi v njej je komično dejanje preveč raztegnjeno, veselost prisiljena, dejanje se razvija s čim dalje večjo muko ter se končno izpremeni v čisto epsko pripovedovanje. V Heleni pa je pesnik podal vzor ljubeče žene in v stari grofici Roussilon lep značaj strogopravične matere.

Zdi se, kakor bi bil ti dve komediji ustvaril Shakespeare v odmorih z levico, ko se je pripravljajal z desnico na svoja največja dela: „Othello“, „Leara“ in „Macbetha“, najveličastnejše dramske umetnine, kar jih je kdaj zamislil človeški duh. V tehničnem oziru pomenjata „Othello“ in „Macbeth“ Shakespearjev višek, ogromna snov „Leara“ pa je vzrasla že preko mej dramske forme, zato ji ob prerazkošju idej nedostaje enotnosti in zaokroženosti, dasi ostavlja prav ta tragedija z veličjem misli, silnostjo značajev, energijo dramskega toka in globokostjo problema na gledalcu najsilnejši vtisk.

V stilu se je povzpел pesnik tako visoko, da je znal največjo snov strniti v najkrajšo formo. V vsakem stavku leži cel svet, vsaka beseda je kakor izklesana iz granita. V monumentalnosti sloga je „Othello“ začetek, „Lear“ popolnitev, „Macbeth“ vrhunec. Nobene besede ni niti preveč niti premalo, jezik je jasen, verz je kratek, odrezan in komični del se je izgubil do kratke epizode.

„Othello“, tragedija zakonske ljubosumnosti, je nastala menda leta 1604, in je poleg „Macbetha“ najbolj enotna in tehnično najdovršenejša žaloigra. V psihološkem poglobljenju je ne doseza nobena, naraščanje ljubosumja je naslikano z neprekosljivo umetnostjo, dejanje s stopnjevano napetostjo se razvija iz treh značajev in tragika sega do skrajne meje.

„Kralj Lear“ je baje realiziran simbol prastarega mita o solncu (Learu), ki ga zatemne zimski mrakovi (zli hčeri) in ga pomlad (hči Kordelija) vzpostavi zopet na vlado. Pesnik je snov zajel iz pripovedek in deloma tudi iz stare drame. Tragedija grde nevhvaležnosti do staršev ima kakor pesnikove komedije dvojno dejanje, ki se godita v hiši kralja Leara in Glosterja. Temeljna čustva, ljubezen in resnicoljubje, sovraštvo in propalost, pravičnost in krivičnost, odkritosrčnost in laž so gibala vsega kompliciranega dejanja s celo vrsto glavnih oseb. V dveh nasprotujočih si taborih stoje okoli kralja in Glosterja značaji; dobri so hči Kordelija, Edgar, Kent, norec in Albanij, zli sestri Gonerila in Regana, Edmund, Cornwall in Oswald; zmagajo zli in vsi dobri najdejo v blaznosti ali na morišču strašen konec. Tragedija pesimizma je bila marsikje za moderne živce premučna in malo je gledišč, ki morejo to gigantsko dramo uprizoriti, a še redkejša je publika, ki bi bila sposobna uživati jo kot umotvor večne krasote.

„Macbeth“ je najbolj objektivna tragedija Shakespearjeva, brez subjektivnih momentov, a kot drama najdovršenejša, dasi je

hkratu najkrajša. Enotno dejanje, jedrovitost v izrazu, komprimiranost dogodkov v kratkih prizorih, ki se stopnjujejo z nezaslišano naglico h katastrofi, jo delajo za nedosežni vzor vsem dramatikom. Tudi njeno dejanje tvorita nehvaležnost in zločin napram dobrotnemu starcu, a dejanje je priprostejše; le Macbeth in njegova soproga stojita ves čas v žarišču interesa, vse druge osebe, izvzemši Banqua in Duncana, ki tvorita še dva živa, fino izvedena moža, stoje daleč zadaj v temi. Z „Macbethom“ je dosegel pesnik svoj vrhunec, in kar mu je še sledilo, se ni vzdržalo več na isti stopnji.

Že leta 1607 je izšla na odru tragedija „Antonij in Kleopatra“, kakor „Cezar“ zajeta iz Plutarha. Blazna zaljubljenost celega moža v krasno vlačugo rafinirane koketerije vodi h katastrofi, strašna osamljenost velikega moža, nerazumljenega, v borbi z omahljivo maso tvori idejo igre. Bogastvo in pestrost dogodkov pa so na škodo dramatičnosti; dejanje je zamršeno ter vse delo vzlic mnogim krasotam ter impozantnim in finim potezam za oder vendarle manj srečno. Niti Antonijeva niti Kleopatrina smrt ne učinkuje tako vzvišeno tragično kakor padec Cezarjev pod bodali domovino in svobodo nad vse ljubečih zarotnikov.

Mnogo višji in mogočnejši je revolucionar „Korijolan“, čigar plemenita, polnokrvna osebnost vzbuja večje zanimanje ter je njegova osebna usoda pristno tragična. Korijolan je velik kot človek, vojščak, državljan in poveljnik; neomajna je njegova zvestoba do prijateljev, skromno udan sin je svoji materi, nežen soprog in nad vse ljubeč oče. Toda med njim in med maso je razumevanje nemogoče; ker ne daje koncesij, ker se ne more klanjati sodrgi in ne hinaviti, mora pasti. Kakor Antonij ostaja osamljen celo od matere; zbehan se poniža za hip pred drhaljo, a ko se zave, je tem hujši zaničevalec mase. Kot tragedija nedoslednosti, omahljivosti iz ženskočutne dobrotnosti in izdajstva najsvetejšega prepričanja je „Korijolan“ velika drama, polna simbolov. Morda je izlil v njej pesnik tudi svoj lastni gnev nad sodrgo, ki se ji je moral kot umetnik in glediški ravnatelj ukloniti tolikrat proti svojim načelom . . . „Korijolan“ je pesnikova zadnja tragedija in nekaj let po nji ni napisal nič samosvojega in dobrega. Pesnikova duša se je izčrpala ter prenapolnila s pesimizmom in prezirom ljudi, zato ni imel niti veselja do dela niti sposobnosti za ustvarjenje novih umotvorov.

„Timon Atenec“ je povsem ponesrečena tragedija prijateljske nehvaležnosti, ki junáka opleni, upropasti in spravi ob razum. Človeška družba obstoja v tej igri iz lopovov, tatov, morilcev in tepcev,

ženske pa so kupljive vlačuge. Vzporedno dejanje z Alkibijadom je čudno podobno, skoro enako z zadnjimi dejanji Korijolana. V tehničnem in estetskem oziru ima igra toliko hib in nedostatkov, da mnogi vobče dvomijo o Shakespearovem očetovstvu pri tej nakazi, mnogi pa trdijo, da je priredba tujega dela ali pa povsem zanikarn in pogrešen prepis pesnikovega izgubljenega originala.

Drama „Trojil in Kresida“ je bila baje napisana že v mladosti in na starost le predelana. Zajeta je iz trojanske vojne in nekaka romantična parodistična satira na slavne bojevnike, ki niso v istini nič drugega kot tepci in lopovi, ženske pa nestalne hotljivke. Igro imenujejo nekateri komedijo, drugi pa tragedijo zaradi tragičnega konca junaka Hektorja, žrtve Ahilove osvete. Homerjeva karakterizacija trojanskih in grških junakov je postavljena na glavo, in človek se nehote spominja Offenbachovih operet s parodističnimi libreti. Edini pametni človek v tej družbi je Terzit, zato pa je vedno tepen. Terzit je govornik pesnikovih misli in čustev, ki so le roganje, psovanje, smešenje. Igra ni imela nikdar uspeha in ga niti danes ne more imeti. Izmučen in naveličan, zastrupljen od najgorenkejšega pesimizma, poln ljudomrznosti in morda tudi nevoljen zaradi neuspeha svojih zadnjih del se je Shakespeare preselil okoli leta 1605 zopet v rodno mesto k svoji obitelji. Pridelal si je ne le največjo pesniško slavo, nego tudi veliko imetje. Postal je v Stratfordu in daleč naokoli najbogatejši posestnik. Živel je srečno obiteljsko življenje in svoboda v lepi naravi mu je dala prejšnji dušni mir. Z njim pa se mu je vrnilo veselje do dela.

Okoli leta 1610 so igrali v Londonu prvič njegovo komedijo *Cimbeline*. V njej je poetsko prikazan propad med življenjem na kraljevskem dvoru in v svobodni naravi. Z značajem Imogene je podal pesnik najvišjo žensko krasoto; v njej se združujejo vse milobe in plemenitosti Desdemone, Julije in Kordelije. Preljubezniva značaja sta tudi odvedena kraljevska princa, živeča v gozdu pri poštenjaku Belariju. Drama je zaradi kratkih scen težko uprizorljiva in trpi mestoma na epičnosti. Iznova vzcvetajoči optimizem pesnikov pa dela to dramo vedno simpatično duhovito berilo.

„Zimska pravljica“ je nastala okoli leta 1611 in karikira neutemeljeno ljubosumnost. Vse občutje v tej pravljici je veselejše in jasnejše, dasi tudi v njej ne nedostaje tragičnih scen in melanholije. Toda dejanje je razklano na dvoje: v prvih treh resnobnih aktih nas zanimajo muke kraljice matere Hermione, ki jo preganja ljubosumni Leont, v zadnjih dveh pa se pripoveduje vesela povest

Hermionove hčerke Perdite. Igra je imela tudi na odru velik uspeh in se je vzdržala na repertoarju doslej.

Višek v umetnosti fantastičnih pravljic pa je Shakespearjevo poslednje delo „Vihar“. Nastalo je po letu 1611 in se odlikuje s prav posebno priprostostjo povsem enotnega dejanja, najzornejšo poetičnostjo ter se izvrši vse dejanje tekom treh ur, tehnično docela odgovarjaje Aristotelovim pravilom. V Prosperu je bajè posebil pesnik samega sebe in kakor ta je po vseh čarobnih umetnostih zlomil svojo čudotvorno palico umetnosti, se odrekel za vselej literaturi in gledišču ter se vrnil domov, v življenje ljubeznivega tasta, deda in očeta. Živel je nato le še par let, čutil bližajočo se smrt, napisal svojo poslednjo voljo, s katero je bogataško obdelil svoji dve hčeri, unukinjo, unuke, prijatelje in bivše tovariše ter mestne reveže, le svoji soprogi je zapisal edino „svojo drugo najboljšo postelj“. Umrl je jedva 52 let star že dne 23. aprila 1616 ter bil pokopan prav v isti cerkvi, kjer so ga krstili. (Konec prihodnjč.)

R. Maister:

Grobovi.

Mesec je v topole splezal,
Triglav božal, v Kum se stezal.
„Bratec blede, kam gre pot?“

„Med očete in sinove,
ki so vrgli jih v grobove.
Kje gre bližnjica do njih?“

Na kateri le poljani
spe globoko zakopani,
kje stoji jim grobni križ?““

„Oj, ne išči jih v poljani!
V nas so — v srcih pokopani,
mi smo njihov grobni križ!“

Krasna misel krat
pesni — a nekako
vopna zgodba
ved. 1

Fran Govekar :

Shakespeare.

(Konec.)

Niti Shakespeare torej ni bil meteor, ki se je nenadoma blesteč pojavil s temnega nebesa ter zopet švignil v temo, niti ni bil osamljen umetniški čudež svoje dobe. Tudi on se je učil na delih svojih nadarjenih rojakov ter se dvigal ob vzorih grških in rimskih klasikov. Razvijal se je, popolnjeval in se končno povzpел do najvišje stopnje samoraslega umetnika. Postal je polagoma, dasi čudovito naglo, najmogočnejši sin mogočnega stoletja, otrok velikan velikanske renesanse, ki je rodila z nezaslišano rodovitnostjo toliko genijev. V Italiji so pravkar dodelali ali šele ustvarjali svoja veledela Michelangelo, Lionardo, Raffael, Tizian, Correggio in Ariost; v Španiji stoji Cervantes poleg Velasqueza in Lopa de Vege, v Nemčiji delujejo Dürer, Luther in Melanchthon, Hrvatje imajo že Marulića in Gundulića, Čehi so že krvaveli za Husa in vzljubili Komenskega, a Slovence je učil šele — Primož Trubar.

Niti mimo našega naroda ni šla plodonosna renesansa brez koristi. A ko smo Slovenci stopili šele čez prag v hram narodne literature, je šla angleška drama že v klasje Shakespearove zrele umetnosti.

V dobi dvaindvajsetih let (1590—1612) je ustvaril Shakespeare vsaj 37 dram, epa „Vera in Adonis“ in „Lukrecija“, lirski pesnitvi „Tožba zaljubljenke“ in „Feniks in golob“ ter 154 sonetov. Toli ogromna plodovitost je bila možna le, ker se je pesniški genij odlikoval s čudovito fantazijo, izjemno naglo koncepcijo ter z virtuzno lahkoto, s katero je premagoval vse težkoče jezika in stila. Seveda je tolika hitrica v produciranju tudi njegovim delom marsikje škodila; vrinile so se mu neokusnosti, nedoslednosti, protislovja in zamenjave imen, dejanje se mu je tuintam zamršilo in v tehniki ni bil izbirčen. Toda mojstrstvo njegovih ekspozicij, sila dramatskega toka v dejanju, nedosežna karakteristika značajev in rafinirano individualiziranje vsake posamezne, tudi najbolj neznatne osebe, efektno izrabljanje kontrastov, napetost konfliktov, umetnost, psihološke dogodke ponazoriti v dejanju, njegova neskončna tenkočutnost, duhovitost, humornost v zvezi z globoko, a vendar jasno poezijo, vse

23*

to odtehta daleko nedostatke in hibe v njegovih delih, ki svedočijo, da je bil njihov avtor ne le velik pesnik, nego tudi velik dramatski umetnik.

Kot igralec je vedel, da je dramski element gibanje, ne stanje in modrovanje, da je namen drame razvijanje značajev v dejanju; zato je niral čim živahnejše dogodke, čim napetejše konflikte, jih grupiral okoli glavnih oseb, stopnjeval psihološko napetost, podžigal interes gledalcev od prizora do prizora. Zdi se, kakor bi bil med pisanjem vsako vlogo sam igral, mislil vedno na vtisk, ki ga namerava izzvati pri gledalcih, kakor bi ne pesnil, nego sam doživljal vse dogodke in izživil vse usode svojih oseb, a hkratu vedno sedel med publiko ter kritično motril lastne tvorbe.

* * *

Shakespeare, najgrandioznejši umetniški pojav germanstva, učeč se na vzorih velikih grških tragikov, stoji v poslednjih mojstrskih dramah v očitnem nasprotju k antičnemu svetu. Koliko svobodneje se giblje njegova drama, koliko izrazitejše je njeno lice in za koliko gorkejši njen dih! Nadčloveška antična tragedija je bila neločljivo zvezana z antično religijo; Shakespearova drama pa je stopila samozavestno iz verskega ovzdušja, njena snov je le življenje, njen junak pristni, umrljivi človek, njegova morala, njegov ethos je le vest. Nad Shakespearovimi osebami ne visi meč demonske Usode, ker usoda njegovih oseb je posledica svobodne volje, njih značaja in krvi. Večno neodločen ostane boj med dobrim in zlom; Bog se ne meša vanj niti oddaleč ter ne ustavlja zločina, ki je na poti, da uniči najlepše in najbolje. Toda najvišja pravičnost vendarle ne dopušča, da bi bila zmaga zlobe trajna; v nobeni Shakespearovi drami ne triumfira končno podlost, in kjerkoli podleže plemenitost in pravica, naposled vendar zablisne strela, ki raznese zlobo in krivico na kosce. Vse je umrljivo, toda iz smrti se poraja novo življenje, kakor se iz kaosa uničenja dvigne zlatolasa mladeniška glava Fortimbri. Brez vere in brez morale je Shakespeare najčistejši pesnik resnice, pravice in vesti ter je zato vendarle tudi „najmoralnejši“ umetnik.

Tudi snovno ni Shakespearjeva drama več navezana na mit (mythos), kakor je bila grška. Njegov mit je življenje samo v svoji neskončni raznoličnosti, in združen s pesnikovo domišljivostjo postaja najlepša umetnost. Vsi njegovi umotvori so kakor živo življenje, a vendarle obrobjeni s pravljicnostjo; a kakor nalikuje n. pr.

„Kralj Edip“ mračno temni cipresi, je podoben „Kralj Lear“ staremu hrastu, bogatemu debelih in krivih vej ter s košatim vrhom, ki stremlja pod oblake. Obe tragediji sta se rodili iz mita, toda germanska fantazija Shakespeareova ne prenaša ostro zaokrožene oblike, ki jo je ljubila grška, nego se razveji v neskončnost in v svobodo brez mej in ovir.

Kar so storili njegovi zaslužni rojaki, odlični dramatik Marlowe, Peele, Greene, Lily, zlasti pa sijajno nadarjeni Kyd le deloma in bojazljivo nedosledno, je dovršil Shakespeare radikalno, samozavestno revolucionarno. Uprl se je terorju Aristotelovih dramatskih pravil, preziral je avtoriteto Sofoklejevo, Evripidovo in Eshilovo: zavrgel je enotnost prizorišča in dobe, obdeloval z nečuveno umetnostjo v istem delu dvoje troje vzporednih dejanj ter suvereno mešal tragiko s komiko. Zametujoč vsako poučno tendenco in moralnost, ne priznavajoč vsemogočnosti usode, ni hotel pisati tragedij visokega stila in slikati vzvišenih osebnosti izključno božanskih vrlin ali satanskih zlob, nego je podajal čisto življenje v vsej svoji nelogični zamršenosti in značaje, ki imajo pri vsej svoji heroičnosti tudi vse smešne in zle lastnosti pozemeljskega animala, ali pa pri vsi propalosti vendarle tudi dušo in srce.

Tako je Shakespeare prvi vse svoje tipe individualiziral in tragične maske nepremičnih izrazov počlovečil. Prvi je bil, ki je uporabljal v žaloigrah humor in komiko, prvi, ki se je upal tudi v višji tragediji uporabljati ljudski žargon, a tudi prvi, ki je znal najrazbrzdanejšo komedijo ali veseloigro brez škode prekiniti s tragičnimi scenami ter vso svojo le zabavno umetnost prepojititi z najnežnejšo melanholijo. Osamljen stoji Shakespeare v vsej svetovni literaturi kot poet, ki je enako velik, ali vsaj skoraj enako velik v svojih zabavnih kakor v tragičnih delih. Pesnik „Romea in Julije“, „Hamleta“, „Leara“ in „Macbetha“ je prenovil tudi antično veseloigro ter ji, kakor tragediji, podal bogatejšo in svobodnejšo obliko. Tako je prestavil Shakespeare mejnike antične drame, antičnega življenja in svetovnega naziranja za mogočne kilometre ter je našel kakor Kolomb Ameriko moderno dramo. Prodirnemu duševnemu pogledu njegovemu sta se morala izumetničeni heroizem in stilizirana lepota umakniti, in v nedosežno srečni zvezi realizma z idealizmom leži nesmrtnost njegovih umotvorov.

In bil je predvsem moški pesnik. Njegov svet je svet energije, častihlepja, najvišjih ciljev, zato so Macbeth, Hamlet, Lear in Othello njegova največja mojstrska dela. Ženske igrajo kvečemu drugo

vlogo, in med vsemi ni razen Kleopatre in Porcije, Brutove žene in Imogene nobene, ki bi jo bil psihološko toli obdelal kakor moške junake. Ženski značaji so sestavljeni iz manje elementov, priprostejših in prozornejših, svet njih želja in strasti je omejenejši. Prevladovanje ženske v poeziji je vedno znak dekadence; velike ideje se žrtvujejo izumetničenim problemom, psihološki eksperiment stopa na mesto strasti. To opazamo pri Evripidu v primeri z Eshilom, pri Racinu v primeri s Corneillom, in pojavi dekadence so očitni pri vseh Shakespearovih naslednikih do Goetheja in Schillerja, a za njima še prav posebno pri večini najmodernejših dramatikov, nesposobnih velikih strasti in misli, a bolnih na dramatski anemiji in psihološkem rafinmanu. Shakespeare pa je čutil moško in zdravo. Vladoželjnost, častihlepje, osvetljivost, hrabrost in grabežljivost so glavne strasti, ki zavajajo njegove može k velečinom, ljubezen do ženske pa je zanimala Shakespearja največ kot ljubezniva igra spolov, kot najlepši okrask življenja, ne pa kot njega namen in vsebina. V „Romeu in Juliji“, „Othellu“ in „Antoniju in Kleopatri“ je izlil pesnik skoraj že vse svoje zanimanje za ljubezenski in sploh ženski problem, ker v ostalih delih mu je služila ženska kot ornament in njena ljubezen ali sovraštvo le kot poetičen, a nevažen motiv. Prevelika vdanost ljubezni mu je bila znak slabosti in ničevosti. In čim zrelejši je postajal po letih in po umetnosti, tem bolj se je obračal do mož in tem zrelejši, globlji, modrejši postajajo njegovi junaki. V prvem delu „Henrika IV.“ igra princ Henrik glavno vlogo, v drugem pa že starikavi kralj, Romeo je še napol deček, Hamlet je že zrel mladenič, Macbeth, Othello, Korijolan so dozoreli možje, Lear celo visok starec. Odločnost in sila so mu nad vse simpatični in celo zločinci, kakoršna sta na primer Rihard III. ali Edgar v „Learu“, so mu ljubi, ker sta cela moža. Slabotnik mora brez usmiljenja poginiti, pa naj bi bil še toli blag in plemenit, kakor kralj Ivan, Rihard II. ali celo Hamlet. Pesnikov ideal so bili ustaljeni moški značaji, trdi, neizprosni, načelom jekleno zvesti, kakor so bili Kent in Horatio ter нравno čisti, nesebični in plemeniti Brut.

Svetoven pesnik je Shakespeare in njegova dela so duševna last vseh kulturnih narodov.

Pravo ljubezen in polno razumevanje pa nahaja Shakespeare poleg Nemcev že dolgo v Čehih, ki imajo vsa njegova dela opevano prevedena in ki se morejo z vzornimi prevodi pesnikov Jos. V. Sladka in Klačterskega ponašati pred vsem kulturnim svetom.

Češka gledišča so vedno vneto gojila predstave Shakespeareovih dram, a praško „Narodni divadlo“ ima že dolga desetletja umetnike (na čelu vsem Vojan in Schlaghammer), slogovsko pravilno opremo in, kar je glavno, tudi inteligentno publiko, da more prirejati velike cikle Shakespeareovih tragedij in komedij s sijajnim uspehom vedno iznova in v mojstrski dovršenosti. Te predstave po svoji kvaliteti v ničemer ne zaostajajo za predstavami dunajskega dvornega gledišča, glede bogastva Shakespearejevega repertoarja pa je češka Praga celo daleč pred Dunajem.

Tudi zagrebško kazalište ima na svojem repertoarju že veliko Shakespeareovih iger; zlasti „Hamlet“ je skoraj stalno na odru.

Kakor Nemci imajo tudi Madžari svoja Shakespeareovska društva in vzorno prevedena vsa pesnikova dela. Madžarska gledišča igrajo opetovano z uspehom vsa ona Shakespeareova dela, ki so stalno na deskah nemških in angleških odrov.

Ako je resnica, da se ceni danes kulturna vrednost naroda v literarnem svetu po tem, koliko je poznanje in kolik kult Shakespeareja je razširjen v dotičnem narodu, potem Slovenci ne stojimo na zadnjem mestu. Zelo je sicer obžalovati, da nimamo še v tisku dovršenih prevodov vsaj glavnih del poeta, o katerem je dejal Petöfy, da je globok kot ocean in neizmeren kot vseмир, a med Shakespeareovimi čestilci nismo najmanjši.

Slovensko gledišče v Ljubljani pozna Shakespeareja šele dobri dve desetletji. Prvi, ki je prevajal priredbe Shakespeareovih iger za slovenski oder, je bil Miroslav Malovrh, njemu so sledili Ivan Cankar, Oton Župančič, Anton Funtek in Fran Govekar. Uprizorila so se dela: izmed antičnih dram le „Julij Cezar“, velika tragedija „Hamlet“, obe tragediji ljubezni „Othello“ ter Romeo in Julija“, čarobna bajka „Sen kresne noči“ ter komedije in veseloigre „Trgovec beneški“, „Kako se krote ženke“, „Vesele ženske vindsorske“ in „Komedija zmešnjav“. Neuprizorjen je moral ostati prevod „Kralja Leara“ izmed kraljevskih dram ni prevedena doslej še nobena; prevod „Macbetha“ pa leži kot neraben že dolga leta v glediškem arhivu. V zapuščini prof. dr. Karla Glaserja je pač še večje število prevodov, ki jih zaradi njihove jezikovne neokretnosti, žal, pri najboljši volji nista mogla porabiti niti Matica Slovenska niti gledišče. Veliko nepotrebne bolesti je rajni dr. Glaser pretrpel zaradi teh svojih prevodov.

* * *

Shakespeare! Emerson je dejal: „Njegovo ime pomenja radost in osvoboditev človeškega srca“, Herder si ga je predstavljal visoko na vrhuncu gore sedečega, pod nogami vihar, nevihta in bučanje morja, toda njegova glava se koplje v solnčnih žarkih; Heine je zapisal nekje, da bi mogel z eno samo mislijo Napoleonovo kak nemški filozof vse življenje polniti knjige, in iz ene same epizode, iz ene same figure Shakespeareove bi mogel marsikak pesnik napolniti celo novo dramo, in Goethe je vzkliknil: „William, Stern der schönsten Höhe, Dir verdank' ich, was ich bin!“

Koliko nepozabno ljubeznivih, razkošnih misli in čustva bogatih vtiskov, koliko mogočnih, nerve trgajočih prizorov trpljenja in groze nam šviga v spominu na njegovo ime! Kakoli je kdaj krasnega, vzvišenega, podlega in zločinskega polnilo človeško dušo, nebesa in peklo, ljubezen, umetnost, sreča, domišljija, blaznost, zločin, vojna, življenje z vzori najsvetejše požrtvovalnosti, nesebičnega junaštva, pa z izrodki najstrašnejše nehvaležnosti, koristolovstva in izdajstva, lepota in obupnost starosti, poezija in groza smrti, vse to in še marsikaj, kar polni še dandanes svetovno leposlovje, je bilo izraženo že v Shakespeareovih komedijah in tragedijah, a še nikoli s toliko silo, resničnostjo in krasoto kakor v njegovih delih. Njegove tragedije obsegajo vse, za kar je od vekov trpel in umira človek, berač ali kralj, v njegovih komedijah in veseloigrah je vse smeh in gracia, duhovitost, dovtip, poredna šala, globokoumna misel, nežna turobnost in razbrzdana polnokrvnost; v njegovih fantastičnih igrah pa žive bajnosti in čari pravljic ter se razkrivajo velike tajnosti prirode, a preko vsega se razliva čudezen dež zlate pozije. Priroda ni imela sočutnejšega ljubitelja, a človek ne bistroglednejšega in usmiljenejšega izpovednika. Kot umetnik je bil modern po svojih idejah, po jeziku in stilu ter je modern še dandanes. V njegovih osebah, polnih krvi in nervov, govori življenje v tisočeri svojih pojavih in se izraža ljudstvo v pravi, pristni sliki. Vedno je slikal ljudi cele, z dobre in slabe strani, brezobzirno, a vsekdar sočutno, take, kakoršni so v resnici in kakoršni po svoji notranji naravi morajo biti. Shakespeareove osebe niso niti polbogovi niti polživali, nego ljudje, kakoršni smo in smo bili od vekov. Zato še danes popolnoma razumemo njih smeh in njih plač, zato so nazivali njegova dela z „življenskim evangelijem“, v katerem moremo najti odgovor na vsako življensko vprašanje, zato ga zovejo pesnika istine in vesti v najmoralnejšem smislu. Zato ostanejo Shakespeareova dela živa, moderna, dokler ostane človeštvo v svojem jedru neizpremenjeno.

„Človek se prestraši, če vidi slike nesmrtnih tragedij in veseloiger Shakespeareovih kakor izprevod mask hiteti mimo duha. In takrat se šele uveri, kako neskončno bogat in velik je Shakespeare! Tu ni motiva človeškega življenja, ki bi ga ne bil predstavil in izrazil In vse s koliko lahkoto in svobodo! — Dramatski talent, če je bil pomemben, se je moral ozirati na Shakespearea, da, moral ga je študirati. Ko pa ga je preštudiral, se je moral zavedati, da je Shakespeare vso človeško naravo v vseh smereh in v vseh višinah in globinah že izčrpal, in da za nas, njegove naslednike, ni ostalo pravzaprav nobenega dela več. Shakespeare nam daje v srebrnih skledah zlata jabolka. Mi dobimo, če študiramo njegove igre, pač srebrne skledice, a vanje moremo devati le — krompirja, kar je najžalostnejše. Naši romani, naše žaloigre, odkod jih imamo, če ne od Shakespearea? Naj le poskusi kdo s človeško voljo in s človeškimi silami ustvariti kaj, kar bi bilo Shakespeareovim tvorbam vsaj podobno! Shakespeare je jak, da ni možno onjem povedati dovolj dobrega, o njem se sploh ne da govoriti, ker vse je blede, nedostatno.“

Tako je pisal o Shakespeareju — Goethe!

Zato pa bi se bil tudi jaz najrajši izvolil vlogo skromne Kordelije, ki „ljubi in molči“. Toda 300letnica smrti največjega pesnika vseh časov je prevažen praznik, da bi šla naša ljubezen nemo mimo njega.¹

¹ Viri: Shakespeare. Der Dichter und sein Werk. Von Dr. Max J. Wolf. In zwei Bänden. — Shakespeare's dramat. Werke. I. Bd. Einleitung von Rud. Genée. — Univ. Prof. Dr. V. Mathesius: William Shakespeare. „Za vzěláním“, sv. 62—63. Nakladem J. R. Vilímka v Praze. — Rázní článki v nemških in hrvatskih časopisih in revijah.

